

vele, illetve az onnét ránk zúduló farkascsoportjával, a zsidósággal. Mi gyengék voltunk és segíteni nem segített rajtunk senki. Még az államgépezet vezetői is, akik pedig saját vérükből valók voltak, nemhogy ellensúlyozták volna a ránk zúduló csapásokat, hanem meghajolva gyáván az aranyborjú előtt csatlósáivá szegődtek a nagyfőnöknek s még kegyetlenebbül ostromozták önnön véreiknek hátát, mint az olyan ember, akinek háta mögött már elégett a híd. És ezek a csapások fájnak a nemzetnek leginkább. Az államnak a közgazdaság terén alkotott minden egyes törvényhozási cselekedete egy-egy törzsúrás, egy-egy kalapácsütés a magyar népre s egy-egy kriszkindli avagy húsvéti piros tojás a bankoknak, pénzintézeteknek, a börzének, gyáraknak, egyszóval a hazátlan nagy főnöknek. A kiegyezés óta a törvények egész légiója igyekszik kifosztani, kijátszani, megcsalni a mezőgazdaságot s dédelgetni a tőkét.

PROHÁSZKA OTTOKÁR

Az anarchia logikája

In: Schütz Antal (szerk.): Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái. XI. köt.
Budapest, 1927, Szent István Társulat. 53–57.

Prohászka Ottokár (1858–1927) székesfehérvári püspök, egyházi író, szónok, filozófus, a magyar egyháztörténet XX. századi egyik legkiemelkedőbb alakja. 1909-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd 1921-től állandó tagja. Az I. világháborút követően 1919-től az újkonzervatív politikai mozgalom vezetője és a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának elnöke. Politikai gondolkodása erősen hatott a Horthy korszak állami ideológiájának alakulására. A főrendiház (1905–1918) és a felsőház képviselője, 1920-tól nemzetgyűlési képviselő. A Szent István Akadémia (1916), a Petőfi Társaság, a Magyar Tudományos Akadémia (1921), a Kisfaludy Társaság tagja (1926). Kortársai és az utókor is egyaránt a magyar keresztényszocializmus meghatározó személyiségének tartják. A keresztényszocializmus vezető alakja, ő fordította le először magyarra XIII. Leó Rerum novarum kezdetű enciklikáját, amely fordulatot jelentett az egyház szociális kérdéshez való viszonyában. Az újkonzervatív irányzat, s benne a keresztényszocializmus elismerte a modernizáció számos vívmányát, ám bírálta az individualizmus abszolutizálását, a nyomában járó materializmust, az „egyéni önzést” és a „pénzvágyat”, ami szerintük az erkölcsök elfajulásához a „gyöngék eltíprásához” vezetett. A keresztényszocialisták az emberi méltóságra hivatkozva a munkásság szociális érdekvédelmének felkarolásával tettek kísérletet a modern kor szegényeinek az egyházhoz való visszavezetésére.

A püskösdi lélek eltöltötte régen azt a házat, melyben Krisztus Urunk a nagy szentséget rendelte, s eltölti azóta is azt a házat, mely az „egyház”, s melyben a püskösdi Lélek most is oly illatosan és titokzatosan száll és leng, mint az idei tavaszban a reggel

harmatos fuvalma. De a modern kor felfogása szerint az élet árama elhagyta már az „egyházat” s más „házak” felé jár, melyek a modern élet színtereivé, a divatos szellem szentélyeivé lettek; e házak: a kávéházak, színházak és országházak; ezekben pezseg az élet, árad a beszéd, rikácsol a szabad szó, táboroz az intelligencia, toboroz híveket a közvélemény; ez az a három kiváltságos ház: kávéház, színház, országház.

A kávéházban gyenge morkát vagy éppen kathreinert mérnek s politizálással öntenek bele egy kis erőt; a színházban komédiáznak és tragédiáznak, amint jön, vagyis inkább amint valami jobban fizet; az országházban pedig a nemzetállam színe-java mond nagyokat, sokat beszél, és sokszor félrebeszél. De mindez már körülbelül száz év óta folyik, s nem újság; ami azonban ugyancsak újság, s csak két év óta van meg s azelőtt nemigen volt, az, hogy a kávéházban most már nemcsak morkáznak és mókáznak, hanem pufogatnak és durrogatnak örömeire az anarchiának, s a színházban és országházban nemcsak gombákat termelnek, hanem bombákat is röpítgetnek, s míg eddig a szabadelvűek, a hitetlenek, a darvinisták, az ateisták, a szocialisták, a hegelisták szabadon természetthették a gombát s árulták a szellemi piacon nagy lepedőkön, a sajtó lapjaiban. ...A valóságos bomba a szellemi gombából való; mert először megmételtyezik az emberek lelkét és szívét a lelki penésszel, a rossz elvek és tanok gombáival s a félrevezetett tömeg azután bombát ragad.

Bombát nem láttam; sem postán még nem kaptam, mert nem vagyok sem német császár, sem Caprivi kancellár; de gombát, azt sokat kell lenyelnem. Minden liberális újság tele van gombával, természetesen bolond gombával. Ott virítanak a frázisok, mint a penészflóra az őserdőben; ott írnak Istenről, erényről, tisztességről, elvekről, akár csak a nadrágról vagy a kabátról, melyet lehet felhúzni, s amikor tetszik, megint levetni; ott nekimehet tekintélynek, hitnek, vallásnak akármelyik zsidó firkász.

De hiszen így volt ez már jó ideje, s ami a divat, az mind jó; beszélni hit ellen, erkölcs ellen, felforgatni az elveket, ez, jó, mert divat; bombákat vetni pedig még nem divat. Hogy is várnánk következetességet a világtól, melynek az elv a leggyengébb oldala, s a szeme hályogos. De a mi meggyőződésünk a katolikus elvek szirtjein áll, s képviseli és hangoztatja azt a nagy elkerülhetetlen követelményt, hogy a kereszténység kell mindenbe, s hogy az elveket sérteni egy ponton sem szabad; e szírtén állva akarom röviden megvilágítani, hogyan lesznek gombákból bombák.

Az életet elvek hordozzák; az elvek testet öltenek az emberekben és törekvésekben. Az elvek járnak az utcán és öltözködnek vagy szerényen, vagy kacéru; az elvek laknak a házakban és formálják a családi életet; az elvek csinálnak törvényeket és paragrafusokat; az elvek adnak irányt az iparnak és a kereskedelemnek; a léha elvek, a korrupció, az erkölcstelenség, a tekintélymegvetés elvei, vagy ha tetszik fonáságai, ezek dominálnak törpe, gyenge korokban csakúgy, mint a józan erkölcs s hit elvei tisztább és felvilágosodott korokban.

Az elvek a gyökér, az élet a fájuk, az emberek cselekedetei a gyümölcsük, s ebben szigorú egymás után van, s azt az evangélium ezt így mondja: ex fructibus eorum cognoscetis eos! /a gyümölcsükről ismerjük meg őket/ Fordítsuk most már magyarra e deák szót: a bombák, melyek ropognak és öldökölnek kávéházaitokban és

színházaitokban, hová mulatni jártok, a ti fáitok gyümölcsei, liberális elvek; a bombavető, kik elkeseredett szívvel, melyből romboló düh tajtékzik, emelkednek fel a társadalom örvényeiből, a ti nevelésetek; az anarchisták, nihilisták, mind a szabadelvűségnek gyermekei, s ennek az édesapának nincs sürgetőbb dolga most, mint nyakáról lerázni és eltagadni önfiait; de bármint tagadja megvannak, s enni követelnek, s megesszik és szétroppantják saját édesapjukat, azt a liberális, a kereszténységtől elpártolt társadalmat, mely őket nevelte.

Ne legyen félreértés; vannak tisztességes liberálisok, de a liberalizmus, mint elv, szakítás a kereszténységgel, s én csak erről szólok. A liberalizmus, mint elv fakasztja a bombavető sarjait s a bombák a liberalizmus gyümölcsei!

A liberalizmus a politikában ignorálása az isteni tekintélynek, mely az egyházban és a tanító pópában él. Mint a spanyol grandok, büszkén mennek el a liberális urak az egyház tekintélye mellett, ignorálják s valamint az angol bányászgyerek arra a kérdésre, hogy ismeri-e az Istent, azt felelte: „Azt nem ismerem, mert köszénbányaiban még nem dolgoztam” Úgy a liberális államférfiak is azt látszanak mondani: „Kicsoda az az egyház, miféle tekintély az, hiszen annak bakáit és zsandárjait még nem láttam.” A logika aztán tettekben nyilvánul: tehát jogait nem tisztetem, intézkedéseit ignorálok, papjaitól elszakadok. [...] Ez jó darabig tart, néha száz évig is; de a gyökér el van ásva, s mozog benne az élet; felemeli a fejét az ördög fattyúhajtása, s a tekintély ellen indítja a politikai, társadalmi revolúciót, s azok az emberek, kiket a liberális állam rátanított, hogy nincs isteni tekintély, fényes logikával ráhajtják, hogy tehát emberi sincs. Azok a nemzedékek, melyeket arra tanítottak, hogy az auktoritást, mint erkölcsi hatalmat megvessék, hogy az egyház erkölcsi tekintélyét nevéssék s csak az államnak hódoljanak, azt mondják: liberális urak, nem tarthat végig. Ma nekem, holnap neked. Ma te vagy az úr, liberális nemzetállam, holnap én leszek, én az anarchia.

S ha az ököl nem verhet szét bilincseket, itt a dinamit, nitroglicerin, s másféle zacherlin-por, megtisztítjuk majd mi a földet az élősdiektől, kik nyakunkon ülnek, nem az Isten, hanem az emberek nevében.

Ez ugye, tagadhatatlanul liberális elv: ignoráljátok az egyházat, ennek gyümölcse a tekintély tagadása és megvetése; a gyümölcs most már érett, s fölpattan a héja, s magot szór, tüzes magot, szeget, golyót s vasdarabokat.

Ezt a történelem mindenféle kiadásban tanította [...] I. Jakab angol királyt kivált a pápa feszélyeztette; annak jogait nyirbálni, a szentszék szavára semmit sem adni, minden mozdulatára féltékenykedni, minden bullára protestálni, törvényeket faragni a nemzet függetlenségének megóvására: ez volt a passziója; s öröme telt az erélyes, a pápát, az egyházat megvető nemzetben: de nem soká, mert a gyökér nőtt, a liberalizmus hajtott, s már I. Jakab fiának nemcsak koronája, de a feje is lehullott a piacon felállított pellengérről. És XIV. Lajos, ez a mintaképe a liberális királynak, ki a papságot is heccelte, hogy az isteni tekintélyt lehetőleg az egyházban is korlátozza, ugyancsak „kitrotoározta” a királyi unokájának, XVI. Lajosnak az utat a vérpadra. Az egész középkorban sohasem jutott egy király sem a bitófára, dacára a pápa „elnyomási politikájának” mindenestre nem azért, mert a népek buták voltak, hanem azért, mert

a tekintélyt tisztelték, valamint hogy a középkorban a céhekben az ipar virágzási periódusát ülte, bizonyára nem azért, mert a munkás buta volt, hanem azért, mert becsülete volt neki Isten és ember, király és törvény előtt.

A bombavető a társadalom meghasonlott, a polgári osztályt utáló, gyűlölő, vesztét szomjazó emberei. söpredéke, törmeléke, elzúlló rongyai a társadalmi testnek, kik miután törekedtek, dolgoztak, iparkodtak és elbuktak, csak egy emléket hordoznak lelkükben: halálfejet – egy érzelmet: a gyűlöletet.

A liberalizmus, mely megteremtette a morált Isten nélkül, s emancipálta az erkölcsöt a vallástól, s ezáltal megint csak nevében nevezve a gyereket, a korrupciónak, az élvezetnek, a kegyetlen, kíméletlen önzésnek kaput nyitott, hogy kitóduljon rajta mind az a szenny, amit előbb gátak összetartottak és emésztőgödrök takartak, hogy kitóduljon, s bűzével, s mirigyves leheletével megmérgezze az erkölcsöket. Mit tiszteljenek az emberek egy társadalomban, melynek díszje, virága, miniszterek, szenátorok, képviselők, hírlapírók 1000 millió frankot sikkasztanak el a szegényektől [...] Mit tiszteljen egy nép a társadalomban, melyben az olasz bankok csalásai és vesztegetései illusztrálják az embereket: Nézzétek, ezek a ti uraitok! Mit egy társadalomban, melyben magas államhivatalnokok, fő-vámvizsgálók egészen komoly csalásban kompromittáltak - lásd Chauvet ügyét melyben olasz miniszterek, kik mindég teli szájjal beszélnek, ha jogról és igazságról van szó, hatalmas újságírók, kik előbb altisztek és csiszárok voltak, úgy vezetnek, mint az oláh medvék, a zsurnaliszták pedig ütök hozzá a dobot?

Azt szokás ezekre mondani: ez meg az nem csalás, hanem provízió /jutalék/; a gaffickókkal való paktálás politika; az erkölcsstelenség pedig modern élet; s ez mind szükséges, ez mind kell; az elkeseredett emberek pedig erre azt mondják: ha ez mind kell, akkor az ily társadalomnak dinamit is kell. Úgy látszanék talán, mintha én az okoskodást védeném. Nem védem, de a logikát nem tagadom. Logika van ott bőven. Ha szabad az uralkodó társadalomnak magát Isten és vallás alól emancipálni: szabad a nyomorultaknak is; ha a liberalizmus az Istent kitette az erkölcs portájából, hogy szabadon üzérkedjék s megtartsa uralmát: szabad e szabadsággal élni még inkább másnak, aki nyomorult. A társadalmi morált a liberalizmus megmérgezte! Minek legyen egy mérgezett társadalom, mely minket nyúz és nyom? Vagy segítsünk rajta kereszténység által, s ezt mi mondjuk, - de a liberálisok nem akarják vagy dinamitot neki. Hol van a logika? Mondom, hogy nem a liberális túlparton. Ezek rettenetes perspektívák, de nem nagyítások. Vagy kereszténység, vagy anarchia.

Menjünk át a munka terére. A liberalizmus a munka terén a legkegyetlenebb zsarnokságot, a fehér rabszolgaságot teremtette a tőkének uralma által.

Tény, hogy a munkásnak elveszi a bérét, amit a középkorban nem tettek, mert nem voltak liberálisok [...] tény, hogy a dologtalan tőke hízik a munkások verejtékén. Ezáltal nagy társadalmi osztályok, az iparos és földműves osztályokból széles rétegek merülnek el a létért való küzdelemben, s önálló emberekből munkásokká és éhenkórászokká lesznek. az éhség eszközlí a gyomorkorgást, s a gyomorkorgás mennydörgéssé válik a szociális kérdésekben, melyből az anarchisták bombái, mint megannyi villámok cikáznak ki.

A liberalizmus alkotja meg a tőke uralmát, tehát ez szüli a szociális revolúciót s az anarchiát. A népeket kifosztó liberalizmus teremti meg az elkeseredett munkásokat, s miután felekezeti nélküli iskoláival, szemtelen újságaival, hitetlenségének fitogtatásával megmérgezte szívüket, s kitepte belőlük a vallást, mit akartok? Mit tett ezáltal? Csakhogy kezükbe nem adta a bombát, mondván, nesze, mit habozol, üsd agyon azokat, kik téged nyomorultakká tettek!

Azonban nemcsak az egyes emberek közt, de az államok közt is a mostani állapot nem a jog és az igazság viszonya, hanem a ragadozó állatok állapota. Nincs más biztossága az államoknak, mint a félelem az erőtől. Melyik állam nem dőlne össze csak egy napig is policáj és rendőrség nélkül: csak az erő, csak az ököl, csak az állat az emberben, az a vezércsillagzat; vele szemben nyög a gyöngé, az elnyomott, mialatt a legmélyebb Isten-feledettség idegeníti el a szükölködő rétegeket a társadalom birtokos osztályaitól. Az elfojtott és letartott düh azután kitör hihetetlen vadságokban. [...]

Végül pedig ott lépked a tudomány. Az anarchiának tudományos alapja is van: ez a tudományos alap a hitetlen liberális tudomány. Fölve: az isteni rend ellen felállítani az emberi rendet, ezáltal lealacsonyítani az embert. „Darwin az embert kellő helyére tette, az ő testvéreinek, az állatoknak az élére” - így szólt egy híres berlini tanár az ottani akadémiának Darwint tisztelő ülésén, ahol jelen volt a porosz kultuszminiszter is. Ugyanekkor a szemére hányták az országgyűlésen a szociáldemokratáknak, hogy ők Isten és társadalom ellenségei. Bebel megfelelt nekik: Mit hányjátok ti szemeinkre, hogy istentelenek és hitetlenek vagyunk, és az életet élvezni akarjuk? Igen, akarjuk, de ki tanított minket arra? A ti egyetemeitek. Ott tanultuk, hogy nincs Isten, nincs lélek, nincs örök lét, s mi csak a következtetést vonjuk le, s be akarjuk rendezni az életet ezen tanok szerint.

Igazuk van. A liberális társadalomnak, mely az államot az isteni törvény fölé helyezi, mely a társadalmi morált a Panama árkába temeti, mely a kizsákmányolás szabadságát hirdeti, s a hitetlen tudományt dicsőíti, nincs joga szemrehányásokat tenni az anarchizmusnak.

A liberalizmus szép szóvirágaiért és szép szemeiért ne adja fel senki az elvet, melynek kegyelméből nemcsak hiszünk, hanem élünk; azt a szent kereszténységet, melynek erejében elkerüljük nemcsak a poklot, hanem a bombákat is. Éljen a keresztény elv! Félre a liberalizmus bolondgombáival s az anarchizmus bombáival! [...]

Ezek a gombák mint megannyi bacillus röpködnek a levegőben, a közvéleményben, – megmérgezik a közérzetet, lázba hozzák a tömegeket, – földagasztják a társadalom testének ügyis pufók tagjait, s valóságos örületbe ejtik az embereket, kik szinte megbomolva józan eszükben és nézeteikben, kivetkőznek békés természetükből, dühös, romboló elemekké szilajulnak s mindent tönkretenni iparkodnak; e gombáktól lesznek az emberek liberálisokká, azután szociáldemokratákká, anarchistákká, nihilistákká, s mint az esztergomi hídépítésnek egy olasz munkása mondta: bestiákká. [...] A társadalmi morált a liberalizmus megmérgezte! Minek legyen egy mérgezett társadalom, mely minket nyúz és nyom? Vagy segítsünk rajta kereszténység által, s ezt mi mondjuk, – de a liberálisok nem akarják – vagy dinamitot neki.